

9. Омельченко О. Є. Процесуальна діяльність слідчого по попередженню злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Омельченко Олександр Євгенович. – К., 2004. – 15 с.

Надійшла до редколегії 01.11.2011

ЛИТВИНОВА О. В. ПРОФИЛАКТИКА СЛЕДОВАТЕЛЕМ ПРАВОНАРУШЕНИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УГОЛОВНЫХ ДЕЛ

Рассмотрены функции и компетенция следователя по профилактике правонарушений при расследовании уголовного дела. Отдельное внимание уделено документу, который составляется следователем по результатам выявления причин и условий совершения преступлений. Освещены основные недостатки в работе следователей по профилактике правонарушений.

LITVINOVA O. PREVENTION OF THE OFFENCES BY THE INVESTIGATOR AT INVESTIGATION OF CRIMINAL CASES

The functions and competence of the investigator on crime prevention at a criminal trial are reviewed. Special attention is devoted to the document, which is made by the investigator based on identifying the causes and circumstances of crime. The major shortcomings in the work of investigators at crime prevention are characterized.

УДК 351.745.7

А. В. МОВЧАН,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто окремі аспекти законодавчого регулювання інформаційно-аналітичної роботи в ОРД.

В останні десятиліття інтенсивно розвивається «інформаційний» напрям у теорії і практиці оперативно-розшукової діяльності. Набули широкого поширення такі напрями діяльності, як аналітична розвідка, комп'ютерна розвідка, забезпечення інформаційної безпеки, котрі суттєво змінили зміст оперативної роботи. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) багатьма науковцями вважається одним із головних напрямів підвищення результативності оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ (далі – ОВС).

Дослідженню питань законодавчого регулювання інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД присвячені наукові праці О. М. Бандурки, В. В. Бірюкова, О. М. Джужі, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, Ю. А. Задорожного, В. П. Захарова, І. П. Козаченка, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, А. С. Овчинського, С. С. Овчинського, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, В. Л. Регульського, В. І. Рудешка, М. Й. Сидоренка, В. П. Хомколова, А. Ю. Шумілова, А. Д. Ульянова, М. П. Яблокова, Є. М. Яковця та інших учених. Разом із

тим, стрімкий розвиток сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій вимагає нових підходів до нормативно-правового регулювання інформаційно-аналітичної роботи в ОРД.

Правова основа інформаційно-аналітичної роботи в оперативно-розшуковій діяльності є складовою частиною правової основи ОРД. Її визначають, як сукупність правових норм, що закріплюють необхідність і створюють умови для досягнення завдань ОРД, безпосередньо визначають правові, організаційні і тактичні положення використання гласних і негласних сил, засобів і методів боротьби зі злочинністю [1, с. 15].

Аналізуючи правове регулювання ОРД як вид державної діяльності, необхідно розуміти, що держава безпосередньо зацікавлена у вирішенні поставлених нею завдань, а право є в цьому випадку ефективним засобом їх виконання. Правові норми, що входять у цілісну систему правового регулювання ОРД, мають різну юридичну чинність і внаслідок цього різне регулятивне значення.

У колишньому СРСР оперативно-розшукова діяльність тривалий час регламентувалася

таємними та цілком таємними інструкціями, згідно з якими вона була негласною, а її результати розголошенню не підлягали.

Лише в Законі СРСР від 12 червня 1990 р. «Про внесення змін і доповнень в Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» уперше були законодавчо закріплені нормативні положення про здійснення оперативно-розшукових заходів.

Зміни, що відбулися в суспільно-політичному житті після проголошення незалежності України, призвели до демократизації соціальних процесів у державі, запровадження законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності, необхідності дотримання прав особи в ході ОРД, захисту персональних даних. ОРД стала легальною діяльністю, кардинально змінилося її становище та роль у суспільстві.

Ми вважаємо, що інформаційно-аналітична робота в ОРД повинна базуватися на суворому дотриманні норм закону та підзаконних нормативних актів. Будь-яке неправомірне застосування оперативно-розшукових заходів не може бути виправдано ніякими оперативними, організаційними та іншими міркуваннями.

Неприпустимість збирання, збереження, використання і поширення інформації про приватне життя особи є однією з гарантій закріпленої в ст. 32 Конституції України права на недоторканність приватного життя людини. Особливого значення дана конституційна норма набуває у зв'язку з широким впровадженням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій у діяльність органів внутрішніх справ, що дозволяє накопичувати, зберігати та обробляти значні масиви інформації.

Незалежно від напрямку застосування та характеру заходів, засобів і методів ОРД, указаний процес базується на нормах закону, як і вся інша діяльність правоохоронних органів.

На наш погляд, нормативно-правовою основою інформаційно-аналітичної роботи в ОРД міліції є система законодавчих актів, що визначають допустимість цієї роботи, а також підзаконних нормативних актів і правил, які визначають її порядок і умови. Дані норми та правила поділяються на дві групи:

- нормативні акти, що визначають загальні права та обов'язки щодо інформаційно-аналітичної роботи в ОРД;

- підзаконні нормативні акти, що регламентують організацію інформаційно-аналітичної роботи та застосування конкретних інформаційних систем.

Правові норми, що регламентують інформаційно-аналітичну роботу в ОРД, належать до

різних галузей права. До першої групи нормативних актів належать норми Конституції України, законів, указів Президента України, постанов Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, що встановлюють загальні принципи, цілі та завдання діяльності міліції, зі змісту яких випливає допустимість інформаційно-аналітичної роботи в ОРД.

Найбільш важливу роль відіграють положення Конституції України, котра визначає Україну як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну і правову державу. Маючи найвищу юридичну силу і пряму дію, Конституція України встановлює, по суті, правовий режим роботи з оперативною інформацією в ОРД [2].

Статтею 34 Конституції України закріплено право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або іншим способом, визначено створення необхідних правових основ роботи з інформацією.

Межі здійснення інформаційних процесів устанавлюються спеціальними нормами Конституції України, що охороняють приватне життя, особисту і сімейну таємницю, захист честі й гідності (статті 28, 29), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), недоторканність житла (ст. 30).

Стаття 63 Конституції України звільняє фізичних осіб від відповідальності за відмову від надання пояснень і показань стосовно себе і своїх найближчих родичів. Бланкетні частини статей 31, 32, 34 Конституції України є джерелом правового регулювання великого діапазону правовідносин, у тому числі й правовідносин, що виникають під час здійснення суб'єктами ОРД своїх повноважень.

Окремої уваги потребують персональні дані, які Законом України «Про захист персональних даних» віднесені, за винятком знеособлених персональних даних, до інформації з обмеженим доступом (ч. 2 ст. 5) [3]. Указаний закон прийнятий відповідно до Конвенції про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, прийнятої Радою Європи 28 січня 1981 р., та Додаткового протоколу до Конвенції щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних, які ратифіковані Україною [4].

Законодавець визначає інформацію про фізичну особу (персональні дані) як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, що ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [3].

Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення частин 1, 2 ст. 32 Конституції

України, вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються в побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка обіймає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [7].

Це питання набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю протидії протиправному використанню інформації про особу. Майже кожний громадянин України користується мобільним телефоном та ресурсами мережі Інтернет, однак переважна більшість користувачів мало обізнана із можливостями настання негативних наслідків, пов'язаних із їх перебуванням в інформаційній сфері.

Закон України «Про захист персональних даних» у ч. 1 ст. 7 встановлює режим обмеженого доступу до відомостей про фізичну особу, забороняє оброблення персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, а також даних, що стосуються здоров'я чи статевого життя [3].

Зазначене положення не застосовується, якщо оброблення персональних даних стосується обвинувачень у вчиненні злочинів, вироків суду, здійснення державним органом повноважень, визначених законом, щодо виконання завдань оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом.

З метою забезпечення захисту персональних даних створено Державну службу з питань захисту персональних даних, на яку покладаються повноваження щодо ведення Державного реєстру баз персональних даних, та здійснення контролю за діяльністю володільців чи розпорядників баз персональних даних.

Правовим принципом нашої держави є положення ч. 2 ст. 19 Конституції України, яка формулює загально визнану в міжнародному праві норму: органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Відповідно до підпункту 23 п. 4 Положення про Міністерство внутрішніх справ України Міністерство відповідно до покладених на нього завдань організовує інформаційно-аналітичну діяльність органів внутрішніх справ, формує довідково-інформаційні фонди, веде оперативно-пошукові та криміналістичні обліки, здійснює оброблення персональних даних, у межах своїх повноважень складає статистичну інформацію, забезпечує режим доступу до інформації, надає інформаційні послуги [8].

Законодавчими актами, що регламентують інформаційно-аналітичну роботу в ОРД міліції, є закони України «Про міліцію» [9], «Про оперативно-розшукову діяльність» [10], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [11].

Так, відповідно до п. 13 ст. 11 Закону України «Про міліцію» міліція має право вести профілактичний облік правопорушників, криміналістичний і оперативний облік в обсязі, структурі й порядку, що визначаються завданнями, покладеними на міліцію.

Провідні науковці країни визначають Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» важливим законодавчим актом, у якому закріплені основоположні правові норми, які регламентують допустимість проведення ОРД, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління і населенням тощо.

Уперше здійснено законодавче регламентування всієї оперативно-розшукової діяльності, унаслідок чого матеріали, отримані в процесі її здійснення, мають значення даних, отриманих у передбаченому законом порядку.

У ст. 19 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» викладено основні положення інформаційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю. Для вирішення завдань боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи органів внутрішніх справ мають право збирати, накопичувати і зберігати інформацію про події і факти, що свідчать про організовану злочинну діяльність, її причини та умови, про осіб, що беруть участь в організованій злочинній діяльності. З цією метою створюються централізовані банки даних. Порядок використання таких даних регулюється нормативними актами Міністерства внутрішніх

справ, яке вживає заходи щодо їх захисту. Відповідні банки даних створюються в спеціальних підрозділах з боротьби з організованою злочинністю на місцях.

До окремої групи законів, які безпосередньо не регламентують ОРД, але містять вимоги до інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД, належать Закони України «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про телекомунікації», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Указані закони застосовують для формування системи інформаційно-аналітичної роботи в ОРД міліції.

Слід зазначити, що загальним недоліком інформаційних систем правоохоронних структур є вузьковідомчий характер накопичення і

отримання інформації, відсутність можливості одержання та об'єднання в короткі терміни інформації з різних відомчих джерел, неможливість у більшості випадків її комплексного отримання в режимі онлайн з інформаційних баз даних різних державних і недержавних структур.

Виходячи з цього, ми підтримуємо пропозиції науковців і практиків, що формування інтегрованої бази даних правоохоронних органів України дозволить зробити великий крок до усунення міжвідомчого та внутрівідомчого розмежування, підвищити ефективність розкриття та розслідування злочинів, особливо таких, що мають міжрегіональні та міжнародні ознаки, а також учинених організованими злочинними угрупованнями [12].

Отже, проблеми інформаційно-аналітичної роботи в ОРД потребують подальшого врегулювання на законодавчому рівні.

Список використаної літератури

1. Ординський В. Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності : монографія / В. Л. Ординський. – Л. : Львів. юрид. ін-т МВС України, 2004. – 436 с.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про захист персональних даних : закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
4. Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних : закон України від 6 лип. 2010 р. № 2438-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 46. – Ст. 542.
5. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
6. Про Всеукраїнський перепис населення : закон України від 19 жовт. 2000 р. № 2058-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 51–52. – Ст. 446.
7. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.
8. Положення про Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : затв. указом Президента України від 6 квіт. 2011 р. № 383. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/383/2011>.
9. Про міліцію : закон України від 20 груд. № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
10. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
11. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.
12. Цимбалюк В. С. Правові аспекти створення єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю в Україні / В. С. Цимбалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – № 14. – 2007. – С. 35–145.

Надійшла до редколегії 03.12.2011

МОВЧАН А. В. ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрены отдельные аспекты законодательного регулирования информационно-аналитической работы в ОРД.

MOVCHAN A. SOME ASPECTS OF LEGISLATIVE REGULATION OF INFORMATION AND ANALYTICAL WORK IN THE OPERATIONAL AND SEARCH ACTIVITY

Some aspects of the legislative regulation of informational and analytical work in the operational and search activity are reviewed.